

J. FONTEIN

A. L. DEN BLAAUWEN

'Picturae Sinicae ac Surattanae' van Petrus Schenk Sr.

In het artikel *Ceramiek met chinoiserieën naar prenten van Petrus Schenk Jr.* in de vorige aflevering van dit Bulletin werd reeds in het kort gewezen op een serie van twaalf genummerde prenten die de titel draagt *Picturae Sinicae ac Surattanae, vasis tabellisque exhibitae, admiranda; colligente Petro Schenkio cum Privilegio: Amstelæd: 1702*. De complete serie, die het serienummer 13 draagt, bevindt zich in het Kupferstichkabinett te Dresden en ook in de Ornamentstichsammlung te Berlijn (zie afb. 1). In het Rijksprentenkabinet te Amsterdam bevindt zich een exemplaar van de nummers 10 en 12.

Op de eerste tien bladen van de serie zijn steeds twee in ronde, geschulpte omlijstingen gevatte chinese scènes uitgebeeld. Op beide laatste twee bladen vinden wij een drietal met inscripties bedekte bronzen wierookbranders en schenk-kannen afgebeeld. Deze serie, die nog nooit in zijn geheel werd gepubliceerd, is in meer dan een opzicht van belang¹.

Al doet het woord *Surattanae* – afgeleid van het indische *Suratte*, bekend door de daar sedert 1617 gevestigde V.O.C. factorij – anders vermoeden, toch is deze serie uitsluitend naar een chinees voorbeeld gecopieerd. In tegenstelling tot vele andere prenten in het oeuvre van vader en zoon

Schenk is hier de authentieke chinese atmosfeer in zuivere vorm bewaard gebleven. Dit is zonder twijfel het resultaat van nauwgezet copieren. Hoe nauwkeurig dit geschiedde blijkt wel uit het feit, dat de inscripties zijn gecopieerd op een wijze die het ons mogelijk maakt er een groot gedeelte van te ontcijferen. Alhoewel Schenk niet de eerste was die erin slaagde het chinese schrift getrouw te reproducieren, mag toch zijn precisie in het oeuvre van de meesters der chinoiserie-prenten wel een unicum worden genoemd.

De nauwgezetheid van Schenk maakt het mogelijk vrijwel alle twintig tafereelen met zekerheid te identificeren. Wat het kleine restant betreft moet tot Schenk's eer gezegd worden dat de onduidelijke druk van zijn chinese voorbeeld er waarschijnlijk de oorzaak van is dat zijn opschriften geheel of gedeeltelijk onleesbaar zijn geworden. Op een der bladen van het chinese origineel was het opschrift foutief afgedrukt, zodat naast de tekst dezelfde regel nogmaals, maar dan iets vager, in spiegelschrift verscheen. Ook deze fout is door Schenk nauwkeurig gecopieerd (blad 1b). Daar hij – naar voor de hand lag te veronderstellen, maar naar wij aanstonds met zekerheid zullen kunnen vaststellen – de betekenis van hetgeen hij copieerde niet kende, kon hij vanzelf-

sprekend vager gedrukte of wellicht beschadigde tekstpassages niet reconstrueren. In die gevallen vervalt ook Schenk weer in de voor de chinoiserieën karakteristieke namaak-chinese hanepoten. In de hieronder volgende lijst worden de taferelen voorzover mogelijk verklaard en toegelicht. In plaats van een opgave van de chinese bronnen, waaruit de in deze serie afgebeelde verhalen afkomstig zijn, is ten behoeve van diegenen die zich net als Schenk tot de exotische sfeer van de verhalen aangetrokken voelen, doch die evenmin als hij het chinees machtig zijn, waar mogelijk een verwijzing opgenomen naar H. A. Giles, *A Chinese Biographical Dictionary* (Londen-Shanghai 1898) of een andere gemakkelijk te raadplegen bron, waarin de verhalen en de biografische details uitvoeriger worden weergegeven.

1a. Han-ch'ao Ni K'uan

Ni K'uan van de Han-dynastie

Ni K'uan leefde in de Han-tijd (206 v. Chr.–221 n. Chr.). Hij was een leergierige jongeman van arme familie, die zijn studie met landarbeid bekostigde. Wij zien deze beroemde voorloper van onze werkstudenten hier dan ook afgebeeld met een schoffel in de ene hand en een boek in de andere. Zijn ijver werd later beloofd: hij klom op tot een der hoogste ambten in het Han-rijk.

1b. T'ien Chên hsiung-ti san-jen

T'ien Chên en zijn twee broers

Bij de verdeling van hun gemeenschappelijk bezit besloten T'ien Chên, T'ien Ching en T'ien Kuang (Han periode) ook een voor hun huis staande bloeiende boom in drieën te delen, maar alle drie loten gingen kort daarop dood. T'ien Chên sprak: 'Als drie loten van dezelfde stam door splitsing verkommeren, hoeveel te meer dan drie broers' Toen men besloot de boedelscheiding weer ongedaan te maken en de drie loten weer samen te voegen, bloeide ook de boom weer op.

2a. P'an-chu Fu Yüeh

Fu Shuo bij het bouwen van een aarden wal

Een keizer van het Shang-rijk (traditionele data

1766–1122 v. Chr.) droomde dat hij een wijze ontmoette, wiens naam Shuo was. Hij stuurde afgezanten uit om hem te zoeken en zij vonden hem te Fu-yen, waar hij bezig was een aarden wal te bouwen. Hij bleek inderdaad een wijze te zijn en werd tot het ambt van minister geroepen.

Op de afbeelding zien wij Fu Shuo aan het werk, terwijl een afgezant een geschilderd signalement (naar het droomgezicht vervaardigd?) ophoudt. (Het teken Yüeh in de inscriptie is waarschijnlijk een fout voor Yen).

2b. T'ang T'ai-tsung wên Wei Chêng t'u

Keizer T'ang T'ai-tsung verneemt de voorstellen van zijn minister Wei Chêng

Wei Chêng (581–643 n. Chr.) ligt geknield voor de keizer (reg. 627–650 n. Chr.), een tablet, het teken van zijn waardigheid, voor zich uithoudend. Wei Chêng was beroemd om de moed, waarmee hij het ambt van censor vervulde.

3a. Pien-chou fou-shu

In een platte boot op het meer dobberen

Fan Li, minister van Koning Kou-ch'ien van het rijk Yüeh, hielp zijn vorst in 477 v. Chr. het naburige rijk Wu te vernietigen. Op de thuisreis van de zege nam hij afscheid om zich voortaan met spelevaren te vermaken.

V.–F. Weber, *Ko-ji hô-ten*, Parijs 1928, vol. I, p. 256 (Han-rei).

3b. Sung Fan Ch'un-jen tzu Yao-t'ien

Fan Ch'un-jen van de Sung-dynastie wiens meerderjarigheidsnaam Yao-t'ien luidt

Fan Ch'un-jen († 1101), een hoog ambtenaar, is hier uitgebeeld terwijl hij de schrifttekens 'loyaliteit' en 'wederkerigheid' calligrafeert. Giles no. 534.

4a. Tung-shan pieh-yeh (?)

In retraite levend op de Oostelijke berg(?)

Ongeïdentificeerd.

4b. Ch'üan-chieh Shou-yang

Trouw tot in de dood te Shou-yang

Po Yi en Shu Ch'i (11e eeuw v. Chr.) houden het

paard van Koning Wên van de Chou tegen om hem te berispen. Koning Wên had de Yin-dynastie verslagen. De beide wijzen gaven er de voorkeur aan om te Shou-yang de hongerdood te sterven liever dan de rijst van de nieuwe dynastie te eten.

5a. Sung-ch'ao Wang Wên-chêng

Wang Ts'êng van de Sung dynastie

Wang Wên-chêng, eigenlijk Wang Ts'êng geheten, stierf 1038 n. Chr. Giles, no. 2237.

5b. Yang Hsiu yü Ts'ao Ts'ao chih Chiang-nan t'u Ts'ao-wo-peï

Yang Hsiu, met Ts'ao Ts'ao onderweg naar Chiang-nan leest de Ts'ao-wo stèle

Yang Hsiu, raadsman van de condottiere Ts'ao Ts'ao (155-220 n. Chr.), legt zijn meester de tekst uit van de stèle die was opgericht ter ere van het verdronken meisje Ts'ao-wo.

In plaats van de mysterieuze inscriptie, die op de achterzijde was aangebracht, toont de afbeelding ons de stèle met de woorden 'stèle van Ts'ao-wo' in spiegelschrift.

6a. Han Fêng Mêng

Fêng Mêng van de Han-dynastie

Als raadsman van de usurpator Wang Mang (reg. 8-23 n. Chr.), was Fêng Mêng getuige van Wang Mang's moord op zijn eigen zoon Wang Yü. Uit protest legde hij zijn mandarijnenhoed en gordel af en trok zich uit het openbare leven terug.

6b. T'ang T'ai-tsung shêng-tien wên hsüeh-shih Hsü Ching-tsung

De T'ang-keizer T'ai-tsung ontvangt de schriftgeleerde Hsü Ching-tsung in audiëntie

Hsü Ching-tsung (592-672 n. Chr.) is een van de weinige in deze taferelen optredende figuren over wie het oordeel der geschiedenis niet gunstig is uitgevallen. Hem wordt behalve diverse hof-intrigues ook vervalsing van ambtelijke stukken aangewreven. Giles no. 769.

7a. Opschrift onleesbaar

7b. Han Ch'ên Shih tzu Chung-kung

Ch'ên Shih van de Han-dynastie wiens meerderjarigheidsnaam Chung-kung luidde

De hier uitgebeelde anecdote verhaalt hoe een dief inbrak in de ambtswoning van Ch'ên Shih. De magistraat, die hem op heterdaad betrapte, vergastte de boosdoener op een uiteenzetting van de confucianistische leerstelling dat alle mensen van nature goed zijn.

8a. Kao-wo Hsin-yang

Zorgeloos leven te Hsin-yang

De figuur die vanuit zijn raam de bloeiende tuin overziet is de beroemde chinese dichter T'ao Ch'ien (372-427 n. Chr.), die zich uit het ambtenarenbestaan, waar hij 'voor vijf schepels (het toenmalige beambtentractement) zijn lendenen als een boerenpummel moest buigen', terugtrok in zijn geboorteplaats Hsin-yang. Van zijn terugkeer heeft hij een beschrijving nagelaten die tot de fraaiste voortbrengselen van de chinese literatuur wordt gerekend.

8b. Wei-pin yin-tiao

Vissen en retraite aan de oever van de Wei

Koning Wên van de Chou-dynastie (1116-1066 v. Chr.) ontmoette tijdens een jachtpartij, die hem volgens het orakel een grote vangst zou opleveren, de zeventigjarige Lü Shang. De grote vangst bleek deze in teruggetrokkenheid levende wijze te zijn: hij werd op deze hoge leeftijd tot het ministerschap geroepen. Een enigszins verwant verhaal wordt verteld over Yen Kuang (Giles no. 2468), doch de naam van de rivier bewijst dat de visser Lü Shang voorstelt (zie pag. 99).

9a. Kung-kêng Hsin-yeh

Schoffelend in de velden van Hsin

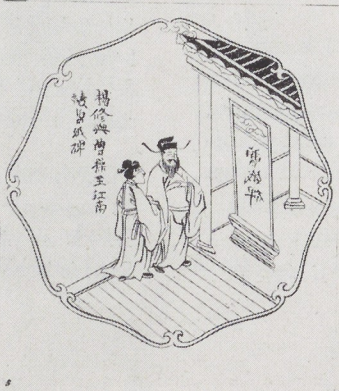
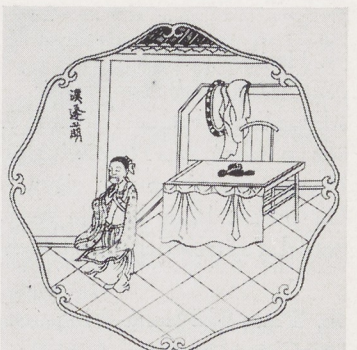
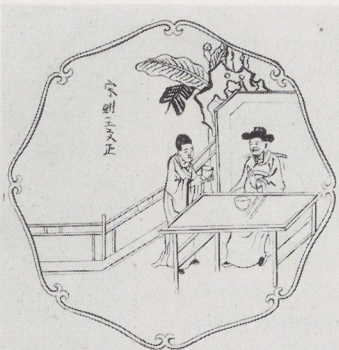
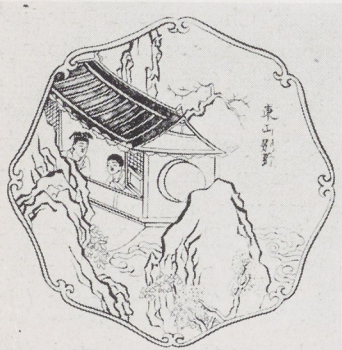
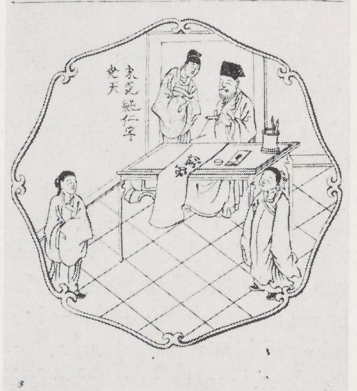
I-yin, een wijze uit de Shang-tijd, werd volgens de filosoof Mencius tot het ministerschap geroepen terwijl hij het land stond te bewerken.

9b. Erh-chi Wo-huang-nü kung-chiu Shun yü Ts'ang-wu

Erh-chi en Wo-huang zoeken samen naar Keizer Shun in Ts'ang-wu

PICTURAE SINICAE AC SURATTENAE,
 Vasis Tabellisque exhibite, ADMIRANDA, collegente
 Petro Schenkio.
 cum Privilegio, Amstel. 1702.

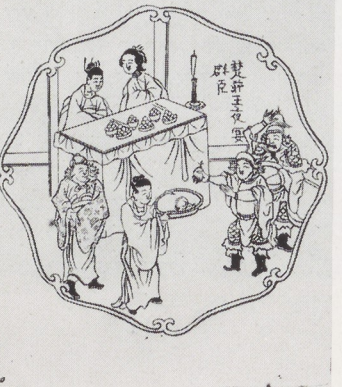

4a en b

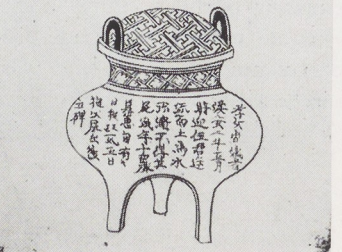
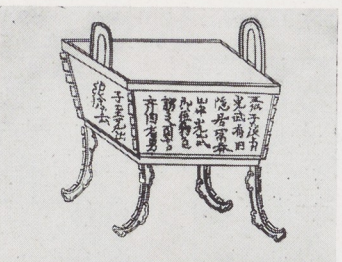
5a en b

6a en b

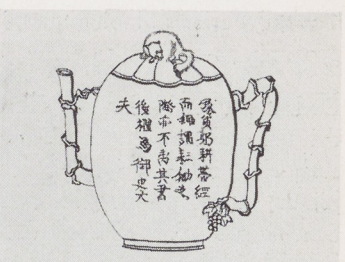
Afb. 1. 'Picturae Sinicae ac Surattenaë', een serie ornamentprenten van Petrus Schenk Sr., 1702. Dresden, Kupferstichkabinett.

10a en b

11a, b en c

12a, b en c

Erh-chi en Wo-huang, beide dochters van de legendarische keizer Yao (trad. data 2356-2255 v. Chr.), werden tezamen aan zijn opvolger Shun uitgehuwelijkt. Shun overleed te Ts'ang-wu waar beide vrouwen zijn graf kwamen zoeken.

10a. Ch'ien Han Wang Chi tzu Tzu-yang
Wang Chi van de vroege Han-tijd, wiens meerderjarigheidsnaam Tzu-yang luidt

Wang Chi, een beroemd censor van de Han-keizers (1e eeuw v. Chr.). Het op de prent afgebeelde incident met een vrouw die een tak afplukt is nog niet geïdentificeerd.

10b. Ch'u Chuang Wang yeh-yen chün-ch'ên
Koning Chuang van Ch'u met zijn ministers bij een nachtfestijn

Koning Chuang van de Zuidelijke staat Ch'u (reg. 613-591 v. Chr.) hield zich gedurende de eerste jaren van zijn bewind voornamelijk met feesten bezig. Daarna benoemde hij zijn felste critici tot ministers en voerde met hun hulp een reeks succesrijke oorlogen tegen zijn naburstaten.

(Zie A. Tschepe S.J., *Histoire du Royaume de Tch'ou, Variétés Sinologiques*, no. 22, Shanghai 1903, pp. 72-104).

De laatste twee bladen van de serie tonen ons elk drie wierookbranders en schenkkanen, alle vrijwel geheel met inscripties bedekt. Zou men zich bij de theepotten nog kunnen voorstellen dat Schenk geïnspireerd werd door het hier welbekende I-hsing steengoed, waarop lange inscripties veelvuldig plegen voor te komen, bij de bronzen wierookbranders zijn dergelijke inscripties onbekend. Dat deze bladen in deze vorm althans aan Schenk's fantasie zijn te danken moge blijken uit de inscripties, die fragmenten zijn uit levensbeschrijvingen van de personen die wij op de voorafgaande tien bladen zien uitgebeeld. Dat Schenk zich de betekenis van deze teksten niet bewust is geweest blijkt uit een vergissing op blad 12b, waar niet alleen een gedeelte van de tekst herhaald wordt, maar waar de uit een commentaar afkomstige zinsnede 'zie nader in hoofdstuk vier' is ingelast.

De onderwerpen van de inscripties luiden als volgt:

11a. brons van het type Fang-ting: biografie van Yen Kuang, een vriend van keizer Kuang-wu van de Han dynastie die zijn tijd met vissen passeerde. Van hem is geen afbeelding bewaard in deze serie.

11b. theepot: biografie van T'ao Ch'ien (afgebeeld op 8a).

11c. wierookbrander: biografie van het meisje Ts'ao-wo voor wie de op 5b afgebeelde stèle werd opgericht.

12a. theepot: biografie van Ni K'uan (afgebeeld op 1a).

12b. theepot: biografie van Fêng Mêng (afgebeeld op 6a).

12c. wierookbrander: het verhaal van T'ien Chên en zijn broers (afgebeeld op 1b).

Al is dan het boek dat Schenk als voorbeeld diende nog niet teruggevonden, toch kunnen wij aan de hand van de gegevens die Schenk's copieën opleveren de aard en inhoud van dit boek vrij nauwkeurig reconstrueren. Wanneer wij de in het kort weergegeven inhoud van de tafereelen overzien valt het ons al direct op dat er een zekere systematiek in valt te bespeuren: wijze ministers die zich uit het openbare leven terugtrekken en wijze burgers die, om een aan het klassieke Rome ontleende zegswijze in deze chinese sfeer te introduceren, van achter de ploeg werden weggehaald om het land te dienen. Daarnaast zien wij dan nog een rij van wijze vorsten, onkreukbare mandarijnen en deugdzame vrouwen de revue passeren.

De betrekkelijke bekendheid van deze figuren doet reeds de aard van Schenk's voorbeeld vermoeden: het schoolboekje. In de loop der eeuwen zijn er in China talloze boekjes verschenen, waarin tot stichting van de jeugd de helden en deugdzaam uit het verleden, vergezeld van hun beroemde uitspraken, op systematische wijze geordend werden afgeschilderd. Een van de doelstellingen was de jeugd vertrouwd te maken met de confucianistische leerstellingen van de 'Vijf

Menselijke Betrekkingen', d.w.z. het juiste gedrag tussen vaders en zonen, vorsten en ministers, man en vrouw, oudere en jongere broer en tussen vrienden. Het meest algemeen gebruikt in het chinese onderwijs was eeuwenlang het boek Hsiao Hsüeh, het Kleine Schoolboek, uit de klassieken gecompileerd door Liu Tzû-ch'êng, een leerling van de neo-confucianistische filosoof Chu Hsi (1130-1200 n. Chr.), wiens leer de basis vormde van de traditionele chinese cultuur van de Ming en Ch'ing dynastieën. Merkwaardig is dat dit werk reeds zo vroeg de aandacht van de

europese sinologie trok, ook al luidt dan ook het in 1837 gegeven oordeel weinig positief².

De uitgever Schenk moet een ander werk van soortgelijke strekking in handen gevallen zijn. Zijn werk vertoont grote overeenkomst met het geïllustreerde schoolboek Jih-chi ku-shih, d.w.z. 'Oude verhalen dag voor dag opgetekend', waarvan twee edities zijn bewaard gebleven die het voorbeeld voor de *Picturae Sinicae* naar alle waarschijnlijkheid in ouderdom aanzienlijk overtreffen. Van een editie uit 1591 is in de bibliotheek van de onlangs overleden geleerde Cheng Chen-

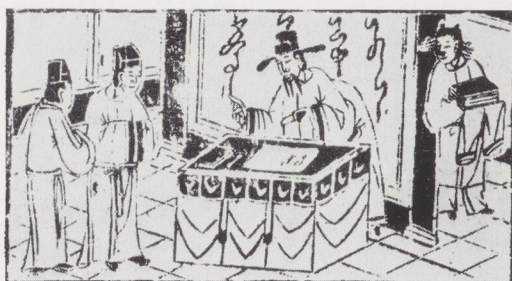
1

2

3

4

5

Afb. 2. Boek-illustraties (houtsnedes) in de *Jih-chi ku-shih* ('Oude verhalen dag voor dag opgetekend'), ontleend aan de fotografische herdruk van een uitgave van 1542 n. Chr. Oorspr. afm. 5 × 9 cm.

1. Ni K'uan, de brave werkstudent
2. Yen Kuang, de visser
3. Fan Ch'un-jen, de calligraaf
4. Wang Wên-chêng
5. Ch'ên Shih, een inbreker belerend

Afb. 3. Twee borden van Chinees porselein (Diam. 22,3 cm), vermoedelijk beschilderd door Ignaz Preissler of in zijn atelier. Kasteel te Mnichovo Hradiště. Foto Ladislav Neubert, Praag. De voorstellingen zijn naar prenten van Petrus Schenk Sr. (zie afb. 1, nrs 1a, 9b).

Afb. 4. Vier 'gebrandschilderde ramen' uit het poppenhuis van Petronella Oortman (afm. 14,7 × 10,1 cm). Rijksmuseum, Amsterdam. De voorstellingen van b, c en d zijn naar prenten van Petrus Schenk Sr. (zie afb. 1, nrs. 10b, 4b, 6b).

to, een der grootste kenners van het geïllustreerde chinese boek, een exemplaar aanwezig. Afbeeldingen hiervan staan ons helaas niet ter beschikking.

Van een uit 1542 daterende editie is echter enkele jaren geleden een fraai gereproduceerde heruitgave verschenen³. Een vergelijking met de *Picturae Sinicae* leert ons hoe nauw de verwantschap tussen beide is. Geheel in de trant van de geïllustreerde boeken uit de Mongolentijd (1206-1368 n. Chr.) wordt de bovenzijde van iedere bladzijde tot op een derde van de hoogte van de drukspiegel ingenomen door de illustratie. In vier schrifttekens wordt boven de illustratie het Leitmotiv aangegeven. De afbeelding wordt geflankeerd door de twee helften van een vierregelig vers, waarin de afbeelding nader wordt toegelicht. De eigenlijke tekst bevat biografische bijzonderheden over de afgebeelde persoon, soms

gevolgd door informatie over historische figuren die zich door soortgelijk gedrag in vergelijkbare situaties onderscheiden.

Alhoewel het repertoire van de *Jih-chi ku-shih* aanzienlijk van dat der *Picturae Sinicae* verschilt, is er een sterke aanwijzing dat Schenk's voorbeeld op dezelfde wijze was gearrangeerd. Ten eerste blijkt dit uit het feit dat bij Schenk de ijverige werkstudent Ni K'uan het titelblad siert. Ook in de *Jih-chi ku-shih* komen de ijverige jongelingen als stichtende voorbeelden tot volharding in de studie als eerste aan bod, zodat Ni K'uan daar reeds na acht pagina's ten tonele verschijnt (zie afb. 2¹). Een andere aanwijzing zou men kunnen zien in het feit dat de door Schenk gereproduceerde biografie van Yen Kuang (11a) niet in zijn serie afbeeldingen is opgenomen. Wel is er een andere visser, die zich met de illustratie van Yen Kuang in de *Jih-chi*

ku-shih laat vergelijken (zie afb. 2²). Dit wettigt het vermoeden dat ook in het door Schenk gebruikte boekje analoge gevallen in de tekst behandeld worden.

Helaas komen van de twintig tafereelen van Schenk slechts vijf in de Jih-chi ku-shih voor (zie afb. 2). Het is daarom wel duidelijk dat het voorbeeld van de *Picturae Sinicae* een ander, soortgelijk, doch waarschijnlijk later boekje is geweest. Tot aan het begin van deze eeuw zijn schoolboekjes in deze trant op grote schaal herdrukt, niet alleen in China, maar ook in Korea, waar de opvoeding eveneens sterk confucianistisch was getint. In de bibliotheek van het Sinologisch Instituut te Leiden bevindt zich een uit 1797 daterende geïllustreerde koreaanse uitgave, waarin het thema der Vijf Menselijke Betrekkingen op dezelfde wijze doch met andere voorbeelden wordt behandeld.

Alhoewel verder speuren in europese of chinese bibliotheken wellicht toch nog resultaten zal opleveren, mag men geen grote verwachtingen koesteren dat het voorbeeld van de *Picturae Sinicae* nog eens teruggevonden zal worden. In het steeds bibliofiele China zullen, behoudens geïllustreerde boekjes van oude datum, kinderboeken wel hetzelfde lot hebben ondergaan als dat overal elders het geval was. Zelfs als niet alle exemplaren tijdens het schoffelen ietwat beuimd zijn geworden.

De serie *Picturae Sinicae* is evenals de Nieuwe Geinventeerde Sineesen van Schenk Jr (zie blz. 35 e.v. van dit Bulletin, deze jaargang no. 2) van betekenis geweest voor hen die in hun werk afhankelijk waren van prentvoorbeelden. J. G. Höroldt, de artistieke leider van de porseleinfabriek te Meissen, moet de serie gekend hebben, daar hij de prenten 3b en 4a gebruikte voor de beschildering van twee door Ducret⁴ gepubliceerde kopjes, die tot zijn vroegste werk behoren (ca. 1720-25). Het voorbeeld is, zoals men ook van Höroldt verwachten mag, niet slaafs nagevolgd. De architectuur is in hoofdzaak overgenomen, maar bij de figuren heeft de schilder zich grote vrijheden veroorloofd. De serie schijnt in Meissen niet veel gebruikt te zijn;

andere voorbeelden zijn ons in ieder geval niet bekend. Zeer getrouwe kopieën van de prenten 1a en 9b vinden we op twee borden van Chinees porselein, die in Europa zijn gedecoreerd (zie afb. 3). De versiering in zwart met goud is vermoedelijk het werk van de in Bohemen werkende 'Hausmaler' Ignaz Preissler of diens atelier. De borden bevinden zich nog steeds in Bohemen, in het kasteel van de Graven Waldstein te Mnichovo Hradiště (Münchengrätz), dat nu Tsjechisch staatsbezit is⁵. De 'Hausmaler' beschilderde het plat van het geheel witte chinese bord (alleen de achterkant vertoont binnen dubbele cirkel een chinees teken in onderglazuur blauw), dat uit de K'ang Hsi periode (1662-1722) dateert, met één van de 20 voorstellingen van de serie, waarbij tevens de omlijsting meegecopieërd werd. De rand vertoont het typische 'Laub- und Bandelwerk' uit het eerste kwart van de 18e eeuw⁶.

Een laatste voorbeeld kwam onverwacht uit een geheel andere hoek. In het grote poppenhuis in het Rijksmuseum dat Petronella Oortman, huisvrouw van de zijdelakenkoper Jan Brandt, bezat en inrichtte, bevinden zich boven de porseleinkast in de keuken vier 'gebrandschilderde ramen'⁷. Zij zijn vervaardigd van zeer dunne doorschijnende zijde waarop chinoiserieën zijn geschilderd. Drie van de vier voorstellingen blijken in spiegelbeeld naar de *Picturae* gecopieërd te zijn, nl. naar de prenten 4b, 6b en 10b (zie afb. 4). De figuren en hun directe omgeving zijn zeer nauwkeurig van de prenten overgenomen. Het landschap en de daken van de gebouwen heeft de schilder erbij gefantaseerd. Jammer genoeg kan voor de vierde chinoiserie het voorbeeld nog niet worden aangewezen. De schilderijen in het poppenhuis moeten tussen 1702, de datering van de prenten, en 1716, het sterfjaar van Petronella Oortman, ontstaan zijn.

Deze weinige voorbeelden van het gebruik van de *Picturae Sinicae* zouden tot de conclusie kunnen leiden dat deze serie minder populair geweest is dan de reeds genoemde Nieuwe Geinventeerde Sineesen. Wij hopen echter dat door het afbeelden van de gehele serie veel meer voorbeelden gevonden zullen worden⁸.

Noten

¹ Vier van de twaalf bladen zijn afgebeeld bij Ch. Yamada, *Die Chinamode des Spätbarock*, Berlijn 1935, blz. 50. Bij Ducret (zie noot ⁴) zijn afgebeeld de bladen 3b en 4a.

² *The Chinese Repository*, vol. V (1836), No. 1, Canton 1837, pp. 81-87, Art. VII, *Seaou Heo, or Primary Lessons: character and object of the work; tabular view of its several divisions; a translation of Part first, with brief explanatory notes: '... But for disciplining the mind, no work was ever more unfit than the one before us ...'*.

³ *Uitg. Chung-hua shu-chü, Shanghai 1959.*

⁴ S. Ducret, in: *Keramik-Freunde der Schweiz, Mitteilungsblatt Nr. 50 (1960)*, afb. 23-26. De vrouw met het kopje in de hand op afb. 25 is eerder gecopieerd naar blad 5a dan naar het door Ducret afgebeelde blad 3b.

⁵ Op deze plaats dank ik zeer hartelijk mevrouw Dr. J. Kybalová, die mij in staat stelde de rijke ceramische verzamelingen van het kasteel te Mnichovo Hradiště te bestuderen en de heer L. Neubert, die zo vriendelijk was de beide borden voor mij te fotograferen.

⁶ Zie verder nog de vaas van aardewerk, vervaardigd in de fabriek van Chely in Brunswijk, die drie voorstellingen uit de 'Picturae Sinicae' vertoont (K. Hüseler, *Deutsche Fayencen*, II, Stuttgart 1957, afb. 294/5).

⁷ Zie: J. H. M. Leesberg-Terwindt, *Poppenhuizen (Dolls' Houses)*, Rijksmuseum, Amsterdam 1955, afb. 10 en de daar aangehaalde literatuur.

⁸ Mr. H. A. Daendels te Amsterdam was zo vriendelijk mij mee te delen, dat de jongen op afb. 7, blz. 41 van dit Bulletin een cage met valken draagt. Deze valken beschreef ik ten onrechte als papegaaien.

Aanwinsten

I november 1963-I november 1964

Afdeling schilderijen

Carlo Ceresa (1609-1679). Portret van Bernardo Gritti, 1646. Gekocht uit het Fonds J. W. Edwin vom Rath.

Jan Weenix (1640-1719). Park met een buitenhuis; deel van een uit zes doeken bestaande kamerbeschildering. Geschenk van de Commissie voor Fotoverkoop (AFB. 1).

Cornelis Troost (1697-1750). De wanhebbelijke liefde. *Adriaen de Lelie (1755-1820)*. De galerij van Jan Gilde-meester, 1794/5.

Willem Maris (1844-1910). Weide met koeien. Legaat Mrs. Kate Stanley Wilkinson te Stone-in-Oxney, Engeland.

Afdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid

BEELDHOUWKUNST

Frans, 3de kwart XIVE eeuw. Corpus Christi van notehout met oude polychromie. Geschenk van de 'Vereeniging Rembrandt'. (AFB. op omslag).

Frans, omstreeks 1460. Twee ruitergroepen behorend tot een calvarie, hoogreliefs in eikehout met oude polychromie.

Utrecht, omstreeks 1520. Salvator Mundi van eikehout.

Noordnederlands, omstreeks 1660. Twee reliefs van eikehout, voorstellende de Oorlog en de Overwinning. *Zuidnederlands*, omstreeks 1700. Paar zwevende engelen van lindehout.

Jean-Louis Lemoyne (1665-1755), toeschrijving. Borstbeeld van een dame, terracotta (AFB. 2).

Philippe Laurent Roland (1746-1816). Borstbeeld van een jonge vrouw, gips, gesigeneerd: Roland 1798.

ZILVER

Sierdegen met zilveren gevest versierd met kwabornament, dieren en grotesken. Degen gemerkt: In Toletto. Gevest gemerkt met het meestersteken van de Amsterdamse zilversmid Michiel Esselbeek, omstreeks 1650.

Pot met deksel versierd met bladranken en met twee hoog gedreven reliefs voorstellend Mars en Venus en de Sabijnse Maagdenroof. Nederlands, omstreeks 1670.

Besteckassette van mahoniehout met rijk zilveren beslag. Het beslag is gemerkt: Amsterdam, 1772, meestersteken van Johannes Sioteling. Geschenk van de Commissie voor Fotoverkoop (AFB. 3).

Gouden dameshorloge in ivoren doos. Gesigeneerd: 'Wyss Frères', XIXe eeuw. Geschenk van Mlle A. Boreel te Bazel.